

W S O Y

VE | TSSI

Mietteitä
murhayrityksen jälkeen

SALMAN RUSHDIE

SALMAN RUSHDIE
VEITSI

Mietteitä
murhayrityksen jälkeen

Suomentanut Maria Lyytinen

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

HELSINKI

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

Knife

Tämä teos on kirjallinen dokumentti.
Joitakin nimiä ja tunnistettavia seikkoja on muutettu.

Copyright © 2024, Salman Rushdie
All rights reserved
Suomenkielinen laitos © Maria Lyytinen ja WSOY 2024

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
ISBN 978-951-0-50302-7
PAINETTU EU:SSA

*Teos on omistettu niille miehille ja naisille,
jotka pelastivat henkeni*

*Me olemme toisia, emme enää samoja
kuin ennen eilisen katastrofia*

SAMUEL BECKETT

Sisällys

ENSIMMÄINEN OSA: Kuoleman enkeli

1 VEITSI	13
2 ELIZA	38
3 HAMOT	71
4 KUNTOUTUS	105

TOINEN OSA: Elämän enkeli

5 KOTIINPALUU	139
6 A.	172
7 UUSI MAHDOLLISUUS	214
8 YMPYRÄ SULKEUTUU?	242

ENSIMMÄINEN OSA

Kuoleman enkeli

1

Veitsi

AURINKOISENA PERJANTAIAMUNA VARTTIA vaille yhdeltätoista 12. elokuuta 2022 New Yorkin osavaltion pohjoisosassa kimppuuni hyökkäsi nuori mies, joka yritti tappaa minut veitsellä juuri kun olin astellut Chautauquassa amfiteatterin lavalle keskustellakseni kirjailijoiden suojelemisen tärkeydestä.

Kanssani lavalla oli Henry Reese, joka on yhdessä vaimonsa Diane Samuelsin kanssa kehittänyt City of Asylum Pittsburgh -projektin. Sen kautta tarjotaan turvaa kotimaassaan vaaraan joutuneille kirjailijoille. Olimme saapuneet Henryn kanssa Chautauquaan kertoaksemme turvallisten tilojen luomisesta Yhdysvalloissa muualta tuleville kirjailijoille sekä omasta osuudestani tuon hankkeen alkuvaiheissa. Tilaisuuden oli määrä muodostaa osa Chautauqua-instituutissa järjestettyä tapahtumaviikkoa, jonka teemana oli *More Than Shelter: Redefining the American Home*, ”Enemmän kuin turvapaikka: amerikkalaisen kodin uudelleen määrittelyä”.

Emme käyneet tuota keskustelua. Pian minulle nimitäin selvisi, että sinä päivänä kyseinen amfiteatteri ei ollut minulle turvallinen tila.

Voin yhä nähdä tuon hetken hidastettuna. Seuraan katseellani juoksevaa miestä, kun hän ponnahtaa yleisöstä ja lähestyy minua, näen hänen syöksynsä askel askeleelta. Näen, miten nousen pystyyn ja käännyn häntä kohti. (Pysyn häntä kohti kääntyneenä. En käännä hänelle selkääni. Selkääni ei tullut vammoja.) Kohotan vasemman käteni puolustautuakseni. Hän työntää siihen veitsen.

Sen jälkeen tulee useita iskuja, kaulaani, rintaan, silmään, joka puolelle. Tunnen, miten jalkani pettävät alta ja kaadun.

Torstai 11. elokuuta oli viimeinen viattomuuden iltani. Olimme Henryn ja Dianen kanssa käyskennelleet huolettomina instituutin mailla ja käyneet mukavalla päivällisellä 2 Ames -nimisessä ravintolassa Bestor Plazan puistoalueen kulmalla. Muistelimme esitelmää, jonka olin pitänyt kahdeksantoista vuotta aiemmin Pittsburghissa omasta roolistani kansainvälisen turvakaupunkiverkoston, International Cities of Refuge Networkin, luomisessa. Henry ja Diane olivat kuuntelemassa tuota luentoa ja innostuivat tekemään Pittsburghistakin turvakaupungin. He aloittivat toiminnan rahoittamalla yhtä pientä taloa ja tukemalla kiinalaista runoilijaa, Huang Xiangia, joka hätkähdytti maalaamalla uuden talonsa ulkoseiniin suurilla valkeilla kiinalaisilla kirjoitusmerkeillä runon. Henry ja Diane laajensivat vähitellen projektiaan, kunnes heillä oli kaupungin pohjoispuolella Sampsonia Waylla kokonainen kadullinen

turvataloja. Tuntui hienolta olla Chautauquassa juhlimassa heidän saavutustaan.

Sitä en tiennyt, että mies, joka halusi tappaa minut, oli jo silloin Chautauqua-instituutin alueella. Hän oli päässyt sinne väärennetyllä henkilöllisyystodistuksella, jonka valenimi oli yhdistelty tunnettujen äärishiialaisten nimistä, ja jopa meidän kävellessämme päivälliselle ja takaisin vierasmajalle, missä yövyimme, oli hänkin jossain lähetyvillä, ollut jo muutaman yön, kuljeksanut ympäriinsä, nukkunut taivasalla, käynyt katsomassa paikkaa, jossa aikoi hyökätä, laatinut suunnitelmaansa, ilman, että yksikään valvontakamera poimi häntä kuviin tai vartija häntä huomasi. Ollimme siis voineet törmätä häneen hetkenä minä hyvänsä.

En halua nimetä häntä tässä selonteossani. Ahdistajaani, murhaajakseni Aikonutta, Aasimaista miestä, joka perusti Arvailuihin ajatuksensa minusta ja Astui eteeni murhaa-aikeissa... Olen huomannut ajattelevani häntä, kenties ymmärrettävästi, Aasina. Tässä yhteydessä viittaa häneen kuitenkin asiallisemmin kirjaimella A. Se taas pysyköön omana tietonani, mitä nimitystä hänestä kotini seinien sisällä käytän.

Kyseinen "A." ei viitsinyt ottaa selvää miehestä, jonka oli aikonut tappa. Hän tunnusti itse, että oli lukenut tuskin kahta sivua tekstiäni ja katsonut muutaman YouTube-videon minusta, ja se riitti hänelle. Tästä voimme päätellä, että oli iskussa kyse mistä hyvänsä, niin ei ainakaan *Saatanallisista säikeistä*.

Yritänkin tässä kirjassa ymmärtää, mistä oikein oli kyse.

Elokuun 12. päivän aamuna söimme varhaisen aamiaisen tapahtuman tukijoiden kanssa instituutin komean Athenaeum-hotellin aurinkoisella terassilla. En pidä tuhdeista aamiaisista, joten otin vain kahvia ja voisarven. Tapasin haitilaisen runoilijan Sony Ton-Aimen, Chautauqua-instituutin Michael I. Rudellin kirjallisuusohjelman johtajan, jonka oli tarkoitus esitellä meidät tilaisuudessa. Jutustelimme kepeän kirjaviisaasti uusien teosten Amazonilta tilaamisen tai tilaamattomuuden hyvistä ja huonoista puolista. (Tunnustin tilaavani niitä joskus sieltä.) Sitten kävelimme hotellin aulan läpi ja pienen aukion halki amfiteatterin takahuonetiloihin, missä Henry esitteli minut yli yhdeksänkymmentävuotiaalle äidilleen, mikä oli mukavaa.

Juuri ennen lavalle siirtymistä minulle ojennettiin kirjekuori, jossa oli sekki, esiintymispalkkioni. Panin sen pikkutakkini povitaskuun, ja sitten ohjelman olikin määrä alkaa. Sony, Henry ja minä astelimme lavalle.

Instituutin amfiteatterin katsomoon mahtuu yli neljä-tuhatta katsojaa. Se ei ollut täynnä, mutta väkeä oli paljon. Sony esitteli meidät lyhyesti lavan vasemmassa laidassa olevalta puhujakorokkeelta. Minut istutettiin lavan oikeaan reunaan. Yleisö taputti auliisti. Muistan kohotaneeni kättäni kiittäökseni aplodeista. Sitten näin silmäkulmastani – oikean silmäni viimeisenä näkynä – mustiin pukeutuneen miehen juoksevan minua kohti katsomon oikeaa laitaa. Mustat vaatteet, musta kasvosuojus. Hän lähestyi kovaa ja kumarassa: kuin matala ohjus. Nousin pystyyn ja seurasin hänen lähestymistään. En yrittänyt paeta. Jähmetyin paikoilleni.

Ajatollah Ruhollah Khomeinin minulle ja kaikille *Saa-tanallisten säkeiden* julkaisuun osallistuneille julistamasta surullisenkuuluisasta tappokäskystä oli kulunut kolmekymmentäkolme ja puoli vuotta, ja tunnustan, että olin niiden vuosien aikana joskus kuvitellut, miten salamurhaaja ilmestyisi johonkin julkiseen tilaisuuteen ja hyökäisi kimppuuni juuri tällä tavoin. Niinpä tuon murhanhimoisen hahmon syöksyessä minua kohti ajattelin heti ensimmäiseksi: *Sinähän se siinä. Nyt sinä siis tulit.* Henry Jamesin kerrotaan lausuneen viimeisiksi sanoikseen: ”Se on siis viimein tullut, kaikessa arvovaltaisuudessaan.” Kuo-
lema lähestyi minuakin, mutta ei se minusta arvovaltaiselta vaikuttanut. Pikemminkin anakronistiselta.

Seuraavaksi mielessäni kävi: *Miksi nyt? Ihan totta? Siitä hän on jo niin kauan. Miksi nyt, kaikkien näiden vuosien jälkeen?* Kyllähän ajat olivat jo muuttuneet ja aihe loppuunkäsitelty. Ja silti minua lähestyi kovaa kyytiä jonkinlainen aikamatkaaja, murhanhimoisen menneisyyden aave.

Amfiteatterissa ei ollut minkäänlaisia näkyviä turvajärjestelyjä sinä aamuna – miksi ei? En tiedä – niinpä tuo mies pääsi syöksymään suoraan kimppuuni. Minä vain seisoin aloillani tuijottaen häntä paikoilleni jähmettyneenä kuin mikäkin ajovalojen sokaisema pötkö kani.

Sitten hän olikin jo edessäni.

En nähnyt veistä, tai minulla ei ainakaan ole siitä minkäänlaista muistikuvaa. En tiedä, oliko se pitkä vai lyhyt, leveäteräinen bowie-puukko vai stiletimäisen kapeäteräinen, sahalaitainen kuin leipäveitsi vai kaareva kuin sirppi vai katulasten käyttämä kääntöveitsi vai jopa tavalinen lihaveitsi, jonka mies oli anastanut äitinsä keittiöstä.

Minulle sillä ei ole väliä. Käypä se kuitenkin oli, tuo näkymätön ase, ja teki tehtävänsä.

Kaksi päivää ennen kuin lensin Chautauqaan, näin unta, jossa kimppuuni kävi keihäs kädessä mies, gladiaattori roomalaisessa amfiteatterissa. Paikalla oli raivokkaasti verta janoava yleisö. Minä kierin maassa ja yritin väistellä gladiaattorin survaisuja huutaen. Se ei ollut ensimmäinen kerta, kun näin sellaista unta. Kahdessa aiemmassa unessa, uniminäni kieriessä kuumeisesti pitkin poikin, oikea nukuva minä, joka myös huusi, paiskasi itsensä – siis minut – sängystä alas, ja heräsin siihen, että rysähdin kivuliaasti makuuhuoneen lattialle.

Sillä kertaa en pudonnut sängystä. Vaimoni Eliza, prosaisti, runoilija ja valokuvaaja Rachel Eliza Griffiths, ehti juuri herättää minut. Nousin istualleni unen eläväisyyden ja väkivaltaisuuden järkyttämänä. Se tuntui enneunelta (vaikka en enteisiin uskokaan). Olihan Chautauquan sali, johon minut oli pyydetty puhumaan, myös amfiteatteri.

”En halua mennä”, sanoin Elizalle. Mutta minun varaani laskettiin – Henry Reese laski tuloni varaan, tilaisuutta oli mainostettu jo jonkin aikaa, lippuja myyty – ja minulle maksettaisiin esiintymisestäni avokätisesti. Sattumoisin meille oli kertynyt maksettavaksi isoja asumiskuluja; kotimme koko ilmastointijärjestelmä oli vanha, hajoamisasteessa, ja vaati uusimista, joten rahoille todella löytyisi käyttöä. ”Paras se on vain mennä”, sanoin.

Chautauquan kaupunki on nimetty Chautauquajärven mukaan, jonka rannalla se sijaitsee. ”Chautauqua” on erien

kieltä, jota erien kansa puhui, mutta sekä kansa että kieli ovat kadonneet, joten sanan merkitys on hämärän peitossa. Se saattaa tarkoittaa ”kahta mokkasiinia” tai kenties ”keskeltä sidottua pussia” tai ehkä jotain aivan muuta. Se saattaa kuvailla järven muotoa tai sitten ei. Asioita katoaa menneisyyteen, mihin me jokainen päädyimme, useimmat meistä unohdettuina.

Törmäsin sanaan ensimmäisen kerran vuonna 1974, niihin aikoihin, kun sain esikoisromaanini valmiiksi. Sana esiintyi samana vuonna julkaistussa kulttiteoksessa, Robert M. Pirsigin *Zen ja moottoripyörän kunnossapidossa*. En muista nyt paljoakaan ZAMMista, millä nimellä teos englanniksi tunnettiin – en erityisemmin välitä moottoripyöristä tai Zen-buddhalaisuudestakaan – mutta muistan tykättyneeni tuohon erikoiseen sanaan ja pitäneeni myös ajatuksena ”chatauqua”-kokoontumisista, joissa eri teemoista väiteltiin sallivuuden, avoimuuden ja vapauden hengessä. ”Chatauqua-liike” levisi tuosta järvenranta-kaupungista 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella ympäri Yhdysvaltoja, ja Theodore Roosevelt sanoi, että se oli ”amerikkalaisinta, mitä Amerikasta löytyy”.

Olin käynyt puhumassa Chatauquassa jo kerran, lähes tasan kaksitoista vuotta aiemmin, elokuussa 2010. Muis-tin hyvin Chatauqua-instituutin kotoisan rauhallisen tunnelman, siistit, puhtaat, puiden reunustamat kadut amfiteatterin ympäristössä. (Yllätyksekseni kyseessä oli kuitenkin eri amfiteatteri. Vanha teatteri oli purettu ja uusi rakennettu tilalle vuonna 2017.) Instituutin suojiin idylliseen yhteisöön kokoontui harmaantunutta liberaalia väkeä, joka asui mukavissa puutaloissa kokematta edes

tarvetta lukita ovia. Siellä ollessa tuntui kuin olisi astunut ajassa taaksepäin menneeseen viattomaan maailmaan, joka oli kenties olemassa vain haaveissa.

Tuona viimeisenä viattomuuden iltana, elokuun 11. päivän iltana, seisoskelin itsekseni vierasmajan pihalla ja katselin täysikuuta, joka loisti kirkkaana järven yllä. Yksin, yö ympärilläni, vain kaksin kuun kanssa. Romaanissani *Voiton kaupunki* eteläisessä Intiassa sijaitsevan Bisnagan valtakunnan ensimmäiset kuninkaas väittävät polveutuvansa Kuun jumalasta ja liittävät itsensä siis ”lunaariseen linjaan”, johon kuuluvat Krishna sekä Mahabharata-epoksessa esiintyvä mahtava Akhilleuksen kaltainen soturi Arjuna. Minua viehätti ajatus siitä, että sen sijaan että vain Maan asukkaat olisivat lentäneet kuuhun kummallisesti kreikkalaisen auringon jumalan Apollonin mukaan nimetyllä aluksella, lunaariset jumaluudet olivatkin laskeutuneet Kuusta Maahan. Seisoin kuutamossa tovin ja annoin ajatusteni pyöriä kuussa. Mietin hämäräperäistä tarinaa, jonka mukaan Neil Armstrong olisi Kuun pinnalle astuessaan mumissut: ”Lykkyä tykö, herra Gorsky”, sillä hän oli nuorena poikana Ohiossa kuullut naapurin pariskunnan, Gorskyjen, kinas-televan siitä, että herra G halusi suihinottoa. ”Sitä saat odottaa siihen asti, kun naapurinpoika kävelee kuussa”, oli rouva Gorsky vastannut. Valitettavasti tarina ei ollut tosi, mutta ystävänä Allegra Huston oli tehnyt siitä hupaisan elokuvan.

Lisäksi mietin Italo Calvinon *Kosmokomiikka*-teoksen novellia Etäisyys kuusta, joka kertoo ajasta, jolloin kuu oli paljon lähempänä maapalloa kuin nyt, ja rakastavaiset saattoivat loikata sinne salaisia romanttisia kuukohtaamisia varten.

Ajattelin myös Tex Averyn *Billy Boy* -sarjakuvaa pienestä vuohesta, joka hotkaisi kuun.

Tällä tavoin mieleni vapaasti assosioi.

Lopulta muistin vielä Georges Méliès'n neljätoistaminuuttisen mykkäelokuvan *Le Voyage dans la Lune*, *Matkan kuuhun*, vuodelta 1902 olevan varhaisen elokuva-klassikon. Se kertoo ensimmäisistä Kuuhun matkanneista ihmisistä, jotka menevät sinne suunnattoman pitkäpiipuisesta kanuunasta ammutulla luodin mallisella avaruuskapselilla silinterihatut päässä ja lievetakit yllään, sateenvarjot kourassa. Tässä on elokuvan kuuluisin hetki, saapuminen Kuuhun:

Kun muistelin, miten avaruuskapseli haavoitti kuun oikeaa silmää, en aavistanut vielä laisinkaan, miten omalle oikealle silmälleni seuraavana aamuna kävisi.

Muistelen tuota onnellista miestä, itseäni, kun hän kylpee kesäisen kuutamon loisteessa tuona elokuisena torstai-iltana. Hän on onnellinen, sillä ympärillä on kaunista; sillä hän on rakastunut; sillä hän on saanut romaaninsa valmiiksi – hän on juuri viimeistellyt sen, kor-

jannut vedokset – ja ensilukijat ovat teoksesta innoissaan. Hänen elämänsä tuntuu hyvältä. Mutta me tiedämme sellaista, mitä hän ei tiedä. Me tiedämme, että tuo onnellinen mies järven rannassa on kuolemanvaarassa. Eikä hänellä ole siitä aavistustakaan, ja siksi me pelkäämme hänen puolestaan vielä enemmän.

Tämä tarinankerronnan keino tunnetaan enteilynä. Yksi ansiokkaimpia esimerkkejä siitä on *Sadan vuoden yksinäisyys* -romaanin kuuluisa alku: ”Vuosia myöhemmin, seistessään teloitusr ryhmän edessä...” Kun me lukijoina tiedämme sellaista, mitä kirjan henkilö ei voi tietää, haluamme varoittaa häntä. *Pakene, Anne Frank, he löytävät piilopaikkasi huomenna*. Kun ajattelen tuota viimeistä huoletonta iltaa, tulevaisuuden varjo lankeaa muistikuvani ylle. Mutta en voi varoittaa itseäni. Se on jo liian myöhäistä. Voin vain kertoa, miten siinä tarinassa kävi.

Tässä on mies yksin pimeässä, täysin tietämättömänä vaarasta, joka väijyy jo aivan likellä.

Nyt mies menee nukkumaan. Aamulla hänen elämänsä mullistuu. Hän ei tiedä siitä mitään, viaton rukka. Hän nukkuu.

Tulevaisuus syöksyy häntä kohti hänen nukkuessaan.

Paitsi että outoa kyllä oikeasti kyse on menneisyyden paluusta, oma menneisyyteni syöksyy minua kohti, ei unen gladiaattori, vaan naamioitunut mies veitsi kädessä, toteuttaakseen kolmekymmentä vuotta sitten annetun tappokäskyn. Kuolemassa me kaikki olemme eilisen väkeä, ikuisesti menneen aikamuodon vankeja. Siihen hähkiin tuo veitsi tahtoi minut teljetä.

Veitsi on syvästi henkilökohtainen ja samalla päivänpolttava tilitys murhayrityksestä selviämisestä. Booker-palkittu kirjailija, Salman Rushdie, joutui puukotuksen uhriksi yli kolmekymmentä vuotta fatwan julistamisen jälkeen – ja jäi henkiin.

Rushdie puhuu nyt ensi kertaa ja mieleenpiirtyvän tarkasti vuoden 2022 elokuisen päivän traumaattisista tapahtumista. Puhujatilaisuudessa Chatauqua-instituutissa New Yorkin osavaltiossa Rushdie oli juuri esitelty yleisölle, kun veitsellä aseistettu mustiin pukeutunut hyökkääjä ryntäsi lavalle. Rushdien saamat vammat olivat hengenvaarallisia ja kuntoutuminen kesti pitkään.

Veitsi on vangitseva, intiimi ja toivoa antava kirja elämästä ja sen hauraudesta, rakkaudesta ja periksi-antamattomuudesta. Rushdie vastaa väkivaltaan taiteella, voittaa vihan rakkaudella ja näyttää meille sanojen voiman.

